

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแผนการเรียนรู้และประเมินแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ผู้ประเมินแผนการเรียนรู้จำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 5 จำนวน 1 คน ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอน จำนวน 7 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย แผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 แผน และแบบประเมินแผนการเรียนรู้ จำนวน 46 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียงบรรยาย

สรุปผลการศึกษา

1. การพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่

ทำให้ได้แผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น จำนวน 4 แผน แผนละ 4 ชั่วโมง รวมทั้งหมด 16 ชั่วโมง ประกอบด้วยแผนการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของเรา แผนการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง ความสำคัญและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม แผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง ปัญหามลภาวะที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม แผนการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยสรุปแล้วการพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ทั้ง 4 แผน มีความถูกต้องและเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เป็นแผนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ สาระภูมิศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

2. การประเมินคุณภาพแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 4 แผน โดยผู้ประเมิน จำนวน 9 คน สรุปผลได้ดังนี้

แผนการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของเรา มีคุณภาพมากโดยเฉพาะในด้านการกำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

แผนการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง ความสำคัญและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม มีคุณภาพมากโดยเฉพาะในด้านการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

แผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง ปัญหามลภาวะที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม มีคุณภาพมากโดยเฉพาะในด้านการกำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

แผนการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น มีคุณภาพมากโดยเฉพาะในด้านการกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ผลการประเมินแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น ทั้ง 4 แผน ใน 8 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ การกำหนดสาระสำคัญ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ การกำหนดสื่อ/แหล่งการเรียนรู้ การกำหนดวิธีการวัดและประเมินผล สรุปผลโดยรวมของทุกแผนการเรียนรู้มีคุณภาพมาก

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง การพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

แผนการเรียนรู้ที่ 1 เรื่องสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของเรา แผนการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง ความสำคัญและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม แผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง ปัญหามลภาวะที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม แผนการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สาระภูมิศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมได้ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เนื่องจากผลการประเมินแผนการเรียนรู้ในระดับมีคุณภาพมากทุกด้าน ทั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาได้ดำเนินการสร้างแผนการเรียนรู้โดยการศึกษาหลักสูตร ทฤษฎีและหลักการสร้างแผนการเรียนรู้จาก ตำรา เอกสารและงานวิจัยต่างๆ แผนการเรียนรู้ได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอน มีอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าแบบอิสระ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประเมินแผนคอยให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไข โดยสอดคล้องกับแนวคิดของ ลำลี รักสุทธี (2544, หน้า 64 – 65) ที่กล่าวถึงหลักการเขียนแผนการเรียนรู้ ว่ามีขั้นตอนสำคัญ 10 ขั้นตอนด้วยกัน คือ กำหนดหมวดหมู่เนื้อหา และประสบการณ์ อาจจะกำหนดเป็นหมวดวิชา หรือบูรณาการเป็นสหวิทยาการตามที่เหมาะสม กำหนดหน่วยการสอน โดยแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็นหน่วยการสอน ประมาณเนื้อหาวิชาที่จะให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ในหนึ่งสัปดาห์ หรือสอนได้หน่วยละครั้ง

กำหนดหัวเรื่อง ผู้สอนจะต้องถามตัวเองว่าในการสอนแต่ละหน่วยควรให้ประสบการณ์อะไรแก่ผู้เรียน แล้วกำหนดหัวเรื่องออกมาเป็นหน่วยการสอนย่อย กำหนดหลักการและความคิดรวบยอด โดยจะต้องสอดคล้องกับหน่วยและหัวข้อเรื่อง สรุปรวมนแนวความคิด สารและหลักการที่สำคัญไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดเนื้อหาการสอนให้สอดคล้องกัน กำหนดจุดประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวข้อเรื่อง เนื้อเรื่อง โดยเขียนจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องมีเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไว้ทุกครั้งและยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ซึ่งจะเป็แนวทางในการเลือกและการเขียนแผนการสอน กำหนดแบบประเมินผล ต้องประเมินผลให้ตรงกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมโดยใช้แบบทดสอบอิงเกณฑ์ เพื่อให้ผู้สอนทราบว่าหลังจากการเรียนรู้ผู้เรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ เลือกและเขียนแผนการสอน หาประสิทธิภาพของแผนการสอนและการใช้แผนการสอน และสอดคล้องกับชนาธิป พรกุล (2551, หน้า 86) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบของแผนการเรียนรู้ในปัจจุบัน มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 7 ประการ ได้แก่ เรื่องและเวลาที่ใช้สอน ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง/จุดประสงค์การเรียนรู้ สารสำคัญ เนื้อหา (สาระ) กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล แผนการเรียนรู้ที่ดีควรมีองค์ประกอบที่สำคัญครบถ้วนทุกองค์ประกอบ มีความสอดคล้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ผู้สอนสามารถตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องขององค์ประกอบต่างๆได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับสุวิทย์ มูลคำ (2549, หน้า 63) ได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญของแผนการเรียนรู้ว่ามีหลายรูปแบบอาจอยู่ในรูปของตารางหรือตาราง หรือทั้งความเรียงและตารางรวมกันก็ได้ ซึ่งผู้สอนสามารถเลือกรูปแบบได้ตามความเหมาะสม แผนการเรียนรู้ควรประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ส่วนนำหรือแผนการเรียนรู้ เป็นส่วนประกอบที่แสดงให้เห็นภาพรวมของแผนการเรียนรู้ว่าเป็นแผนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระใดใช้กับผู้เรียนระดับชั้นใด เรื่องอะไร ใช้เวลาในการจัดกิจกรรมนานเท่าใด ส่วนที่ 2 ตัวแผนการเรียนรู้ ประกอบด้วย สาร มาตรฐานการเรียนรู้ สารสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สารการเรียนรู้/เนื้อหา กิจกรรม/กระบวนการเรียนรู้ สื่อ/นวัตกรรม/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เอกสารประกอบการจัดการเรียนรู้ และบันทึกผลหลังการเรียนรู้ ส่วนที่ 3 ท้ายแผนการเรียนรู้ ประกอบด้วยบันทึกผลการใช้แผนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนที่ผู้สอนบันทึกข้อสังเกตที่พบจากการนำแผนไปใช้ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงเพื่อนำไปใช้ต่อไป และเอกสารประกอบการสอน ได้แก่ ใบงาน แบบทดสอบที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ตามแผนนั้นๆ

การประเมินคุณภาพแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แผนการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของเรา แผนการเรียนรู้ที่ 2 เรื่อง ความสำคัญและประโยชน์ของ

ถึงแวดลอม แผนการเรียนรู้ที่ 3 เรื่อง ปัญหาภาวะที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม แผนการเรียนรู้ที่ 4 เรื่อง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น มีความเหมาะสม สอดคล้อง ความครอบคลุม ความชัดเจนและมีความสัมพันธ์กันในด้านมาตรฐานการเรียนรู้ สาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ/แหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ศึกษาได้ศึกษาทฤษฎี หลักสูตร เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำตามขั้นตอนของวิธีการเขียนแผนการเรียนรู้ เมื่อสร้างเสร็จได้มีการตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับ ตำลี รักสุทธี (2544, หน้า 102) ที่กล่าวว่าแผนการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นควรได้รับการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อให้เป็นแผนที่สมบูรณ์และนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนดังนี้ นำแผนการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นไปเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อขอคำแนะนำและตรวจสอบความถูกต้องและข้อบกพร่อง แก้ไขและปรับปรุงแผนการเรียนรู้ในส่วนที่ได้รับคำแนะนำเพื่อให้แผนการเรียนรู้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นำแผนการเรียนรู้ไปทดลองสอนกับนักเรียนในระดับชั้นที่ตรงกับแผนการเรียนรู้นั้นๆ และที่กำลังเรียนในปีการศึกษานั้น เพื่อนำมาเป็นข้อมูลปรับปรุงแก้ไข นำแผนการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ ตรวจสอบความเที่ยงตรง ความถูกต้องของโครงสร้าง เนื้อหา จุดประสงค์ กระบวนการเรียนการสอนตลอดจนองค์ประกอบอื่นๆ นำแผนการเรียนรู้ที่ได้รับการเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ดังกล่าวไปปรับปรุงแก้ไข และประเมินผลตามหลักการประเมินผลต่อไป นำแผนการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้วจัดพิมพ์เข้ารูปเล่มเป็นแผนการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ เสนอต่อผู้บริหารโรงเรียนเพื่อนำไปใช้สอนจริง สอดคล้องกับ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2543, หน้า 174 -175) ที่กล่าวว่าเมื่อเขียนแผนการเรียนรู้เสร็จแล้ว ก่อนการนำไปใช้ควรตรวจสอบก่อนว่า แผนการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นนั้นเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือไม่ และเป็นแผนการเรียนรู้ที่มีความครอบคลุม ถูกต้องและชัดเจนเพียงใด การประเมินแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูผู้สอนสามารถตรวจสอบได้ว่า แผนการเรียนรู้ที่เขียนขึ้นตามวิธีการ ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ จัดเป็นแผนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางหรือไม่ เพียงใด ได้จากการวิเคราะห์กิจกรรมการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ในแผน จากหลักการ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สรุปได้ว่ากิจกรรมการเรียนการสอนควรมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นพบและสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ทำความเข้าใจ สร้างความหมายข้อมูลความรู้ จัดระเบียบโครงสร้างความรู้ และสรุปความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพื่อให้ได้เรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ความคิดและประสบการณ์จากสิ่งต่างๆ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทั้งทางด้านร่างกาย

สติปัญญา สังคมและอารมณ์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีกระบวนการในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีผลงานจากการปฏิบัติ ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองและเพื่อน ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

อย่างไรก็ตามการพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบ้านพุย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจัดทำตามขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ตามหลักการหรือทฤษฎีนั้น จัดเป็นแผนการเรียนรู้ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในแผนการเรียนรู้ มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ครอบคลุมสาระการเรียนรู้ มีความเหมาะสมของเวลาที่ใช้ในการสอน ความหลากหลายของกิจกรรมการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก กระตุ้นให้ผู้เรียนค้นพบและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติ อย่างมีขั้นตอน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักเชื่อมโยงประสบการณ์จากการเรียนกับชีวิตจริง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เน้นกระบวนการให้ผู้เรียนฝึกทำงานร่วมกับผู้อื่น จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน และมีองค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่ ขั้นประสบการณ์ ขั้นสะท้อนความคิด/อภิปราย ขั้นความคิดรวบยอด และขั้นประยุกต์แนวคิด ซึ่งสอดคล้องกับ ฌีรูดี้ กิจรุ่งเรือง (2545, หน้า 66) ที่กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ คือ สภาพการณ์ที่ครูออกแบบเพื่อนำเสนอเนื้อหา วิธีการ หรือการปฏิบัติให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีแนวการเขียนดังต่อไปนี้ เขียนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา วิธีการหรือการปฏิบัติ เขียนเป็นข้อตามลำดับขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ หรือเขียนโดยแบ่งเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอน และขั้นสรุปบทเรียน โดยเขียนเป็นข้อเรียงตามลำดับขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ในแต่ละขั้น เขียนโดยระบุให้รู้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้แต่ละขั้นใครเป็นผู้มีบทบาท ผู้เรียน ผู้สอน หรือทั้งผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันกระทำ ไม่ควรระบุรายละเอียดของคำพูดทั้งคำพูดของผู้สอนและผู้เรียน และสอดคล้องกับ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2543, หน้า 95) กล่าวถึงคุณลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสิทธิผล ควรมีลักษณะดังนี้ สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหา ฝึกกระบวนการที่สำคัญของผู้เรียน เหมาะสมกับวัยและธรรมชาติของผู้เรียน เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียนและชีวิตจริง เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอน

1. การพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ครูผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบและแนวการจัดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน
2. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแผนการเรียนรู้
3. แผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น นอกจากตรวจสอบโดยผู้ประเมินแล้ว ควรมีการนำไปทดลองสอนจริงกับนักเรียนด้วย

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

1. ควรมีการพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับผู้เรียนในระดับชั้นอื่นๆ
2. ควรมีการพัฒนาแผนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สำหรับผู้เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ
3. ควรมีการประเมินแผนการเรียนรู้โดยครูผู้สอน ผู้เรียนหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน